

In de steengroeve Paus Benedictus XVI bezoekt Tsjechië

'Dit is geen wijnberg maar een steengroeve', zo omschreef onlangs de vicaris-generaal van het bisdom Pilzen Robert Falkenauer zijn Tsjechië – het meest gesecculariseerde land van het Europese continent. Paus Benedictus XVI heeft er drie dagen vertoefd en keerde op maandag 28 september naar Rome terug. Dit pastorale staatsbezoek aan Tsjechië was het tweede aan een voormalig communistisch land in Midden-Europa. **Studiesecretaris Frans Hoppenbrouwers van de stichting Communicantes in Nijmegen blikt op de reis terug.**

Benedictus XVI had eerder, in 2006, Polen bezocht. Dat was een warm bad in het meest katholieke land van de regio. Maar Tsjechië is geen Polen. Alles is er een paar maatjes kleiner, behalve de religieuze onverschilligheid. Van het westelijke Sudenteland tot aan de oostelijke grensregio Moravië neemt de religieuze affiniteit geleidelijk toe, van minder dan 15% tot meer dan 50%.

Onder de 10, 5 miljoen Tsjechen is het aandeel gedoopte katholieken goed 30% maar als het erop aankomt, bekent amper vijf procent van de Tsjechen zich tot de katholieke kerk. Volgens de prominente Tsjechische priester Tomas Halik echter 'menen veel mensen ten onrechte dat ze atheïst zijn. Ze verwerpen eigenlijk een karikuraal beeld van God en menen ten onrechte dat dat het geloof is. Toch hebben ze een soort van agnosticisme of vage spiritualiteit zonder de verfijning van traditie of religieuze opvoeding. Of ze zijn eenvoudig niet in zulke zaken geïnteresseerd.'

Deze bijzondere situatie hangt samen met de godsdienstoorlogen van de 17de eeuw, de gedwongen herkatholisering die daarop volgde en het defensief kerkelijk isolationisme in de 19de en 20ste eeuw. Het katholiek geloof bleek toen feitelijk niet samen te gaan met de nationale identiteitsvorming. De communistische kerkvervolging (1948-1989) deed de rest.

Nieuw krediet leverde die vervolging de kerk niet. Zeker, prominente katholieke priesters leenden hun naam aan de dissidentenbeweging Charta 77. En Charta's woordvoerder en huidige hulpbisschop van Praag Vaclav Maly verwierf nationale bekendheid toen hij tijdens de 'Fluwelen Revolutie' van november 1989 schouder aan schouder stond met oud-president Vaclav Havel. Maar met vervolgd en dissidenten hebben veel Tsjechen, inclusief nieuwe politici, weinig op. Ze wegen alleen maar zwaar op het geweten, omdat ze zo sterk contrasteren met de talloze meelopers en omstanders die zich aan het communistische regime aanpasten.

Daarbij was de overgang van communistische onderdrukking naar vrijheid ook voor de katholieke kerk moeizaam. De bisschoppen beten zich vast in de nog altijd onopgeloste teruggave van bezit dat door de communisten werd onteigend, en de discussies rond een concordaat met de H. Stoel slepen al jaren aan. De theologische faculteit van de Karlsuniversiteit was een bolwerk van pre-conciliaire restauratie, waar kardinaal Miroslav Vlk van Praag pas na 10 jaar crisis, in 2002, orde op zaken kon stellen. Kort na 1989 leefde het kerkbezoek weer op maar dat zakte lopende de jaren '90 weer in. Tomas Halik zei in een interview begin 2009 dat de kerk een 'nieuwe koers nodig heeft'. Die gaat zich ongetwijfeld binnenkort aandienen. Het pausbezoek markeert ook het aanstaande afscheid van primaat kardinaal Vlk (77), wiens gezondheid hem langzaam in de steek laat. Vlk was een internationaal prominente bisschop in de jaren '90, een man met een boodschap, de man van de Duits-Tsjechische verzoening, voor leken in de kerk en pro-concilie.

Ontmoeting en dialoog

Na een geïmproviseerde ontmoeting met premier Silvio Berlusconi op vliegveld Ciampino vertrok de paus Benedictus met een vertraging van 25 minuten richting Tsjechië.

In het vliegtuig naar Praag gaf paus Benedictus een toelichting op zijn reis. Tsjechië was van oudsher een kruispunt van niet altijd wrijvingsloze, maar vruchtbare culturele ontmoeting. De missionarissen Kirill en Methodius brachten er het Byzantijnse christendom en vanuit het Duitse taalgebied kwam het Latijnse christendom naar Tsjechië. De Karlsuniversiteit (1347), de eerste in Midden- en Oost-Europa, werd zelf een trefpunt van culturele ontmoeting tussen de Slavische en Duitssprekende wereld.

Maar ook de communistische repressie, toen een atheïstische cultuur botste met de christelijk geïnspireerde cultuur, bleek vruchtbaar. De heilige vader noemde Vaclav Havel, de kardinalen Vlk en Tomasek, die 'Europa een boodschap gaven van wat vrijheid is en hoe wij in vrijheid moeten leven en werken' en daarvoor 'hebben geleden'.

De paus identificeerde drie domeinen waar de Tsjechische katholieke kerk nu kan bijdragen tot het welzijn van de samenleving: de intellectuele, culturele en ethische dialoog tussen agnosten en gelovigen, onderwijs, en *caritas* als blijvende opdracht.

Op vliegveld Stara Ruzyne wachtte president Vaclav Klaus paus Benedictus op. Lovende woorden sprak Klaus die, gevoelig als hij is voor de stem des volks, de belangrijkste desiderata van de katholieke kerk nooit had ingelost, ook niet als premier: eigendomsrestitutie en een concordaat. Benedictus XVI benadrukte de dialoog en riep alle Tsjechen op hun christelijke wortels te herontdekken en de christelijke gemeenschap haar stem beter hoorbaar te maken, want 'zonder God, weet de mens niet waarheen te gaan of wie hij is.'

Zachte kracht

Het motto van het bezoek aan Tsjechië was 'De vrede van Christus is onze kracht'. En misschien daarom wel bezocht paus Benedictus meteen na de verwelcoming door president Klaus het wonderdadige Kind Jezusbeeld in de Maria Victoriakerk. Verlossing komt immers niet met grote daden of woorden maar in armoede en lijden. Aan de voet van de Praagse burcht droeg de paus er het welzijn van de familie op aan het heilige Kind Jezus, Maria Onbevlekt en de heilige Jozef. Ontmoeting en dialoog bleven gedurende drie dagen terugkeren in de preken en toespraken van de heilige vader, terwijl hoop en geloof, vrijheid en waarheid groot accent kregen. Talrijk waren de directe en indirecte verwijzing naar Benedictus' laatste en voorlaatste encyclieken *Caritas in Veritate* (2009) en *Spe Salvi* (2007). Ze werden sterk betrokken op de betekenis van het christelijke geloof voor Europa, waarbij de paus Tsjechië als *pars pro toto* nam. Herwonnen vrijheid na de val van het communisme in 1989 had er de trekken aangenomen van hedonistisch consumentisme, en ethisch en cultureel relativisme. In die context herhaalde Benedictus XVI de drievoudige opdracht van de kerk, die hij op weg naar Praag had geformuleerd.

Want 'vrijheid moet steeds weer overtuigd worden voor de zaak van het goede. En deze moeizame zoektocht voor de "juiste ordening van de menselijke zaken" is een taak voor alle generaties', preekte paus Benedictus tijdens de openluchtmis in Brno op 27 september. God, Christus is de hoop van de mensen, zonder wie niets blijvends of goeds tot stand komt.

De heilige vader had ontmoetingen met diverse groepen uit de Tsjechische samenleving. Politici en diplomaten, de wetenschappelijke gemeenschap, vertegenwoordigers van andere confessies, en natuurlijk met talrijke katholieke ambtsdragers en leken. Paus Benedictus benadrukte opnieuw ieders eigen verantwoordelijkheid om de stem van het geloof hoorbaar te maken in de maatschappij.

Minder en anders

In Polen bracht Benedictus XVI al minder gelovigen op de been dan 'hun Poolse paus' Johannes Paulus II, en zeker in Tsjechië hoefde de paus niet te rekenen met manifestaties waar 300.000 bezoekers of meer op af komen. Niet alleen zijn Polen en Tsjechië heel verschillende landen, maar Johannes Paulus kon de grote massa nu eenmaal beter bespelen dan zijn meer ingetogen opvolger. Toch was de opkomst hoger dan verwacht in het land, waar bijna 20% van de bevolking zich uitdrukkelijk atheïst noemt en 40% niet-religieus. Feitelijk benaderde de heilige vader zijn illustere voorganger heel aardig. De zondagse liturgie in Brno vond plaats in het bijzijn van 100 à 120.000 gelovigen.

In de bedevaartsplaats Stara Boleslav, 30 kilometer noordoostelijk van Praag, kwamen op maandag 28 september nog eens 50.000 Tsjechen, Slowaken, Duitsers en Polen toegestroomd. Daar droeg de paus een mis op voor de nationale patroonheilige, de martelaar Wenceslaus. Zo kreeg dit onderdeel van het pausbezoek ook een licht, onopvallend oecumenisch tintje mee, want Wenceslaus of Vaclav wordt ook in de orthodoxe kerk vereerd.

Opvallend bij dit alles was de grote plaats die voor het Latijn als liturgische taal was ingeruimd, maar daaraan moet geen diepere betekenis worden toegekend. Benedictus is niet de polyglot die Johannes Paulus II was. Met de Tweede Wereldoorlog in het achterhoofd was Duits geen optie en het Italiaans als liturgische taal eerder merkwaardig. Dus was Latijn een redelijke keus. In Brno preekte paus Benedictus in het Italiaans, maar begroette de aanwezigen uit andere landen in hun eigen taal, ook in het Duits.

En wie weet, misschien heeft Benedictus XVI in Tsjechië daadwerkelijk de nieuwe koers uitgezet, die de kerk van de steengroeve naar de wijnberg leidt. De richtingaanwijzers staan uit. Nu is het wachten op een nieuwe aartsbisschop in Praag.

Gepubliceerd in *rkk.nl. Blad voor katholiek Nederland*, 2009, nr. 527